

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Εισαγωγικά

Είναι γεγονός ότι σχεδόν σε παγκόσμιο επίπεδο οι δημοκρατίες περνούν μια κρίση. Κρίση περνούν κράτη και θεσμοί αλλά και αξίες και μορφές κοινωνικής συμβίωσης. Το γεγονός αυτό απασχολεί όχι μόνον εξειδικευμένους Πολιτικούς Επιστήμονες αλλά και κοινωνιολόγους. Όλοι σχεδόν οι κοινωνικοί επιστήμονες διχάζονται έναν κλονισμό της ομαλής συμβίωσης των ανθρώπων με ταυτόχρονη αύξηση των παθολογικών φαινομένων της κοινωνικής ζωής¹ και τη συσσώρευση κοινωνικών και ψυχολογικών προβλημάτων. Δε θα ήταν ίσως υπερβολή αν υποστήριζε κανείς πως στη βάση των περισσοτέρων από τα προβλήματα αυτά βρίσκεται η ελλιπής εφαρμογή της Δημοκρατίας.

Στα μέσα περίπου του 20ου αιώνα πολλοί επιστήμονες εντόπιζαν τα κοινωνικά προβλήματα μόνο στο οικονομικό, την ανεργία και τη δίκαιη κατανομή των αγαθών. Σήμερα όμως για τον σκεπτόμενο άνθρωπο και τον απλό πολίτη η κρίση αυτή δεν είναι θέμα καθαρά οικονομικό ή δικαιοσύνης αλλά υπόθεση στην οποία εμπλέκονται πολλοί παράγοντες με σπουδαιότερο αυτόν της ελλιπούς λειτουργίας της δημοκρατίας.

2. Ορισμοί

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO «Δημοκρατία στην ευρύτερη έννοιά της σημαίνει έναν τρόπο ζωής σε μια κοινωνία στην οποία κάθε άτομο θεωρείται ότι δικαιούται εξίσου με τα άλλα άτομα να ενδιαφέρεται για τις δυνατότητες της ανεμπόδιστης συμμετοχής του στις αξίες της κοινωνίας αυτής»². Δημοκρατία σε αστενότερη έννοια σημαίνει την ευχέρεια

1. Λύτρα, Περικλή: Αρχές Πολιτικής Επιστήμης. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1986, σελ. 52.

2. Neel, Fred Warner: Στο λήμμα «Δημοκρατία», UNESCO: Λέξικό Κοινωνικών Επιστημών. Εκδ. Νίκας-Τεγόπουλος, Αθήναι 1992, τόμ. 1, σελ. 131.

που έχουν τα μέλη της κοινωνίας να συμμετέχουν ανεμπόδιστα στις αποφάσεις που επιδρούν προσωπικά ή συλλογικά στη ζωή τους σε οποιονδήποτε τομέα της διαβίωσης»¹.

Σύμφωνα με την άποψη του S. M. Lipset, η Δημοκρατία σε μια πολύπλοκη κοινωνία μπορεί να ορισθεί ως «ένα πολιτικό σύστημα, το οποίο προβλέπει κοινωνικές συνταγματικές δυνατότητες για αλλαγή κυβερνήσεων και ως έναν κοινωνικό μηχανισμό που επιτρέπει στο κατά το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος του λαού, μέσω εκλογών, να αποφασίζει την προτιμησή του για πολιτικές υπηρεσίες μεταξύ περισσότερων υποψηφίων»².

Οι βασικές αρχές της Δημοκρατίας κατά τον Neil Smelser είναι «η οικονομική ελευθερία, η πολιτική ελευθερία, η δικαιοδική ελευθερία και η ανοχή»³. Όμως, συνεχίζει ο ίδιος, οι αρχές αυτές υποβιβάζονται συστηματικά, διότι δεν καλλιεργούνται περισσότερο, επειδή τεχνολογικά-διοικητικά μέσα και μηχανισμοί εμποδίζουν την εφαρμογή τους. Θα μπορούσε συνεπώς να υποστηριχθεί ότι η Δημοκρατία ως πολίτευμα και ως τρόπος ζωής δεν είναι κάτι έτοιμο και τελειωμένο αλλά μια συνεχής δικδικασία για κατάκτηση της ιδεώδους μορφής της Δημοκρατίας.

Σύμφωνα με τις βασικές αρχές της Δημοκρατίας όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι απέναντι στο νόμο. Ο κάθε άνθρωπος είναι πρόσωπο με μοναδική και ανεπανάληπτη αξία και δεν μπορεί να γίνεται από κανέναν μέσο ή όργανο εξυπηρέτησης σκοπών. Το άτομο δεν μπορεί να θέτει τα προσωπικά του συμφέροντα πάνω από τα συμφέροντα της κοινωνίας ούτε η κοινωνία μπορεί να μη σέβεται την προσωπικότητα του ατόμου για λόγους δήθεν δημοσίου συμφέροντος.

3. Το πολίτευμα των πολιτευμάτων

Στο έργο του Αριστοτέλη που τιτλοφορείται «*Συναγωγή Πολιτειών*» ή απλώς «*Πολιτεία*» και το οποίο δυστυχώς δεν σώζεται πκρά σε κάποιες αποσπασματικές περιγράφονταν κατά τους μελετητές και αναλύονταν διάφορα πολιτεύματα διαφόρων ελληνικών και ξένων πολιτειών. Λέγεται ότι ο Αριστοτέλης περιέγραψε μέχρι και 255 διάφορα πολιτεύματα⁴. Όμως, όπως αποδεικνύει η Ιστορία και η ζωή, «η Δημοκρατία δεν είναι απλώς το καλύτερο, έστω, πολίτευμα, είναι το μοναδικό πολίτευμα»⁵.

1. Αυτόθι.

2. Lipset, S. M.: *The Political Man*, σελ. 27.

3. Smelser, Neil, J.: *Handbook of Sociology*, Sage Publication, N.Y. 1988, σελ. 116.

4. Αριστοτέλους: *Αθηναίων Πολιτεία*. Μετ.-σχόλια: Ι. Ζερβού, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων. Αθήνα χ.χ. σελ. 13.

5. Μαγκάκη, Γ. - Α.: *Σκέψεις για τη δημοκρατία*. Νέα Σύνορα, Α. Α.-Λιβάνη. Αθήνα 1988, σελ. 14.

Βασικές ιδέες, χωρίς τις οποίες δε νοείται δημοκρατία, είναι:

- α) η αρχή της ισότητας,
- β) η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας,
- γ) η αρχή της προστασίας του συνταγματικού κράτους και
- δ) η αρχή της κυριαρχίας της πλειοψηφίας¹.

Στον ελληνικό χώρο θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία με την Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία². Βασικά χαρακτηριστικά μιας γνήσιας δημοκρατίας είναι η ισότητα των πολιτών απέναντι στο νόμο, η υποχρέωση υπακοής στο νόμο, που εκφράζει τη θέληση της πλειοψηφίας, η καθολική μυστική ψηφοφορία, η συμμετοχή περισσότερων του ενός πολιτικού κόμματος στις εκλογές, η ελευθερία λόγου, τύπου, θρησκείας, η υπέρξη ατομικών ελευθεριών κ.ά. Όπου έστω και ένα από αυτά άμεσα ή έμμεσα παραβιάζεται, εκεί έχουμε νοσηρό φαινόμενο της δημοκρατίας.

Μια κοινωνία βοηθάει στην ελεύθερη εξέλιξη της προσωπικότητας, «όταν είναι δημοκρατικά οργανωμένη και εξασφαλίζει σε κάθε προσωπικότητα τις δυνατότητες να αναπτυχθεί χωρίς φραγμούς στις περιοχές που θέλει, σύμφωνα με τις θεωρίες της προδιάθεσης»³.

4. Ερμηνείες

Διάφορες πολιτικές ομάδες με διαφορετική φιλοσοφική και ιδεολογική κατεύθυνση δίνουν διαφορετική ερμηνεία στην εφαρμογή αυτού που ονομάζουμε Δημοκρατία. Ήδη το 1748 ο Μοντεσκιέ (1698-1755) στο έργο του «*Το πνεύμα των Νόμων*» επεσήμανε ότι και οι αρχαίοι Έλληνες, δηλαδή τη φθορά των πολιτικών καθεστώτων και φυσικά και της δημοκρατίας⁴. Μια βασική αιτία παραποίησης, παρερμηνείας και καταστρεπτήγησης της Δημοκρατίας είναι η απολυτοποίηση είτε των ατομικών δικαιωμάτων είτε του καινού λεγόμενου συμφέροντος. Στην πρώτη περίπτωση, εν ονόματι των αρχών της Δημοκρατίας, αυθαίρεται κανείς επικυλούμενος τα ατομικά του δικαιώματα και το σεβασμό που του οφείλει η πολιτεία. Στη δεύτερη περίπτωση διάφορες σκοπιμότητες δήθεν δημοσίου συμφέ-

1. Μαξισμός Κομμουνισμός και Δυτική Κοινωνία. Συγκριτική Εγκυκλοπαίδεια. Εκδ. Κοραή ΕΠΕ. Αθήνα 1976, том. 2, σελ. 226.

2. Το Σύνταγμα της Ελλάδος, 1985, άρθρο 1, § 1.

3. Stagner R., στο: Κυριακίδη Πάλλου: Κοινωνία και Προσωπικότητα. Ιωάννινα 1995. Εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων σελ. 68.

4. Schwarzenberg, I.: Ο.π., σελ. 291.

ροντος αδιαφορούν για την προσωπική αξιοπρέπεια του ατόμου. Αληθινή Δημοκρατία δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς δημοκρατική συνείδηση των πολιτών. Γράφει σχετικά ο Γ. Α. Μαγκάκης: «Στην αληθινή Δημοκρατία οι πολίτες αυτοελέγχονται. Δεν περιμένουν τον αστυνομικό να τους ελέγξει. Όπου αυτός ο αυτοέλεγχος είναι απών, εκεί οδηγούνται οι πολίτες στην παρανόηση της ανοχής. Όπου τα συνδικάτα και οι διάφορες ενώσεις ασκούν πιέσεις, εκεί τονίζονται οι υπερβολικές απαιτήσεις απολυτών και η ικανοποίηση προνομιακής μεταχείρισης¹. Είναι γεγονός ότι από τη θεωρητική, νομική δημοκρατία ως την πρακτική, την καθημερινή, συχνά η απόσταση είναι μεγάλη και οι τύποι μπορούν κάλλιστα να κρατηθούν, όμως να παραβιάζεται η ουσία². Αναμφίβολα είναι υποκρισία να γίνεται επίκληση των δημοκρατικών τύπων χωρίς να εφαρμόζεται στην πράξη η αληθινή δημοκρατία. Την αντιστοιχία αυτή την παρατήρησε ήδη ο Κομφούκιος τον 6ο π.Χ. αιώνα όταν έλεγε ότι ολόκληρη η θεωρία της πολιτικής στηρίζεται στη στενή συνάρτηση ηθικής και δικαίου. Αλλά και ο Θουκυδίδης παρατήρησε τη θεωρητική τήρηση της δημοκρατίας στο κράτος των Αθηνών όταν αναφέρθηκε στον Περικλή: «Λόγω μὲν Δημοκρατίας ἔργω δε ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν»³.

Οι άνθρωποι μηχανεύονται πολλούς τρόπους για την καταστρατήγηση της πραγματικής έννοιας της δημοκρατίας. «Όταν η συμμετοχή στα κοινά δεν στοχεύει στην πραγμάτωση των αρχών της δημοκρατίας, αλλά γίνεται κομματικοκεντρική και ατομοκεντρική», τότε σκαφώς υπάρχει απόκλιση από τους στόχους της. Περισσότερο καυστικός για την ελληνική πραγματικότητα είναι ο Ν. Μουζέλης όταν γράφει: «Ο ολιγαρχικός κοινοβουλευτισμός ή όπως ονομάστηκε στην Ελλάδα παλαιοκομματισμός, έχει σαν κύριο χαρακτηριστικό το ότι η άσκηση της εξουσίας μονοπωλείται από έναν μικρό αριθμό οικογενειών, οι οποίες από τη μια μεριά κατορθώνουν να διατηρήσουν ένα πλουραλιστικό σύστημα εξουσίας βεβαιωμένο σε φιλελεύθερες δημοκρατικές αρχές, ενώ από την άλλη επιτυγχάνουν, με διάφορους τρόπους, να κρατήσουν την πλειοψηφία του πληθυσμού έξω από την πολιτική αρένα»⁴.

Οι μπορούσε να υποστηριχθεί, ότι η παθολογία της Δημοκρατίας αρχίζει με τον ατομοκεντρισμό και τον κομματικοκεντρισμό, όπως προαναφέ-

1. Μαγκάκης, Γ. Α.: Σκέψεις για τη Δημοκρατία, σελ. 10.

2. Schwarzenberg, I.: Ό.π. σελ. 102.

3. Θουκυδίδου, Ιστοριών Β' § 65 και Friedrich, Carl Joachim: Man and His Government, McGraw-Hill Book Company, Inc N.Y, 1963, σελ. 329.

4. Μουζέλης, Ν.: Πάνω στην έκλειψη του παλαιοκομματισμού: Μια σύγκριση Βαλκανίων-Λατινικής Αμερικής, στο συλλογικό έργο της Λαμπέρη-Δημάκη, Ιωάννας: Η κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σελ. 282.

θηκαν. Όταν, δηλαδή η «συμμετοχή στα κοινά δεν στοχεύει στην πραγμάτωση των αρχών της δημοκρατίας, αλλά γίνεται κομματοκεντρική και ατομοκεντρική»¹. Για την αναρίχθηση στην εξουσία δε χρησιμοποιούνται πάντοτε «καθάραι», δηλαδή έντιμα μέσα, αλλά συχνά η δημαγωγία. Βέβαια η αρχική σημασία της λέξης «δημαγωγός» ήταν αυτός που άγει, οδηγεί, καθοδηγεί το δήμο, το λαό. Όμως, μετά τους σοφιστές έχασε την αρχική σημασία και σημαίνει «την δι' απτηλών μέσων πειραπλάνησιν του λαού» για εξασφάλιση της εϋνοιάς του. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν ο λαός αγνοεί και ο δημαγωγός εκμεταλλεύεται αυτή του την άγνοια για συμφέρον είτε της προσωπικής είτε της κομματικής εξουσίας. Δημοκρατική δικκυβέρνηση δε νοείται χωρίς αντιπολίτευση. Όμως «η αντιπολίτευση δεν επιτρέπεται να μεταβάλλει την οξεία κριτική της κυβερνητικής πολιτικής, που είναι χρήσιμη για τη σωστή επίλυση των προβλημάτων, σε ανέντιμη πολιτική, χρησιμοποιώντας το ψέμα και τη συκοφαντία, γιατί αυτά τα μέσα όχι μόνον δεν συντελούν στην προώθηση των κοινωνικών συμφερόντων, αλλά απεναντίας τα υποσιτάπτουν και συγχρόνως εξυχειώνουν την πολιτική ζωή»². Και όλα αυτά εν ονόματι της ελευθερίας στην οποία δίνουν άλλη ερμηνεία. Έτσι «η έννοια της ελευθερίας εκφυλίζεται σε δημαγωγία κάτω από την επιρροή αυτών που δικφθείρουν το λαό, απευθυνόμενοι στις ιδιοτελείς τους ορέξεις· κατ'άσταση από την οποία προκύπτουν δικμάχες φατριών, συγκρούσεις, σφαγές· είναι το αναπόφευκτο χάος, απ' όπου θα προκύψει και πάλι η μοναρχία και ούτω καθεξής εις το εσχαίον»³.

5. Το ιδεώδες και το σχετικό

Με ποιο όργανο θα εκφραστεί πραγματικά η λαϊκή βούληση⁴; Η άμεση μορφή της Δημοκρατίας, να κυβερνά ο ίδιος ο λαός, είναι στη σύγχρονη κοινωνία ανέφικτη. Τα πολιτικά κόμματα λοιπόν είναι οι ενδιαμέσοι μοχλοί άσκησης της εξουσίας⁵. Το πρόβλημα όντως είναι σοβαρό, διότι όταν οι φερόμενοι ως εκπρόσωποι του λαού, δεν είναι πράγματι αντιπρόσωποι, τα ψηφίσματα και οι αποφάσεις τους έχουν την επίφαση της θέλησης της πλειοψηφίας αλλά αντιπροσωπεύουν άλλα συμφέροντα. Σύμφωνα με τη θεωρία της δημοκρατίας τα πρόσωπα που εκλέγονται θεωρούνται α-

1. Μαραθεύτης, Μιχ.: Δημοκρατική Αγωγή, στο Δελτίο Παιδαγωγικής Ενημερώσεως, Παιδ. Ακαδημία Κύπρου, αριθμ. 46 (1982), σελ. 2.

2. Μαγκάκη, Γ.Α.: Σκέψεις για τη Δημοκρατία σελ. 46-47.

3. Πολύβιος VI 3-9, Schwarzenberg, ό.π.τ. I, σελ. 288.

4. Παπαβασιλείου, Α.Α.: Δοκίμια Πολιτικής. Θεσ/νίκη 1972, σελ. 140.

5. Schwarzenberg, ό.π.τ. I, σελ. 299.

ντιπρόσωποι των εκλογέων με τη νομική σημασία του όρου¹. Κανονικά κάθε βουλευτής ομιλεί και δρα εν ονόματι του λαού που τον εξέλεξε. Όχι μόνο αυτό αλλά εκπροσωπεί μια ιδιαιτέρη ιδεολογία, ένα ιδιαιτέρο πρόγραμμα δράσης, το οποίο υποτίθεται ότι ο αρχηγός του κόμματος το εκπροσωπεί στο λαό και αυτός επέλεξε, εξέλεξε το συγκεκριμένο Κόμμα και τον συγκεκριμένο Πολιτικό για να το εφαρμόσει. Η μη πραγματική αντιπροσώπευση του λαού στα κοινοβούλια είναι από τα βασικά προβλήματα της δημοκρατίας και συχνά αυτό είναι η αιτία πολλών άλλων προβλημάτων. Πολλές φορές οι προτεινόμενοι ως υποψήφιοι βουλευτές δεν είναι αποτελεσματικοί επιλογής «εκ των κάτω» αλλά από μια πολιτική ομάδα ή αρχηγό, που δεν γνωρίζει τον υποψήφιο και τις ικανότητές του.

Ένα άλλο πρόβλημα που δεν θα έπρεπε να χαρακτηρίζει τη δημοκρατική διακυβέρνηση είναι η αλαζονεία και η αυθιρεσία. Από τη στιγμή που κάποιο Κόμμα παίρνει την εντολή να κυβερνήσει, συμβαίνει η εξουσία αυτή στα χέρια μερικών να γίνεται μέσω επιβολής κατά τρόπο δικτατορικό, γεγονός που δεν εναρμονίζεται με το νόημα της δημοκρατίας. Η έννοια της πολιτικής εξουσίας, γράφει ο Γ. Βλάχος, προϋποθέτει τη δικαιοκτική αρχή, αλλά προϋποθέτει επίσης τη δυνατότητα της πολιτικής πράξης ορισμένου είδους². Σε άλλο σημείο σημειώνει πως «για να είναι αποτελεσματικές οι πολιτικές αποφάσεις πρέπει να έχουν επιτακτικό ή και αναγκαστικό χαρακτήρα, που μόνη η παρουσία κάποιων κοινωνικής εξουσίας μπορεί να εξασφαλίσουν»³ μόνο που στη δημοκρατία η εξουσία αυτή, που έχει αναγκαστικό χαρακτήρα, δεν μπορεί να είναι ούτε άδικη, ούτε μεροληπτική, ούτε αλόγητη στα κοινωνικά θέματα. Η εξουσία, όπως σημειώνει ο ίδιος ο Γ. Βλάχος, «άλλοτε υπήρξε φορές κοινωνικής προόδου και δικαιοσύνης και άλλοτε εκδήλωση βραβρότητας»⁴. Όμως στο χώρο της χρηστής δημοκρατικής διακυβέρνησης η βραβρότητα δεν έχει θέση.

Οι κοινωνίες διαρκώς αλλάζουν. Οι δομές τους, οι σχέσεις εργασιών, οι θεσμοί, οι αξίες αλλάζουν. Το ίδιο και στην πολιτική. Οι άνθρωποι δοκιμάζουν διάφορες μορφές πολιτευμάτων ώσπου να καταλήξουν στο πολιτεύμα που τείνει να επικρατήσει στην υφήλιο, τη Δημοκρατία. Και ενώ τα πάντα αλλάζουν «η Δημοκρατία παραμένει και θα παραμένει, αφού είναι το ευγενέστερο - και γι' αυτό ευπαθές - πολιτεύμα»⁵.

1. Duverger, M.: Wahlsysteme und politisches Leben, στο: Doeker, Gunther: Vergleichende Analyse politischer Systemen, Verl. Rombach, Freiburg i. B. 1971, σελ. 178.

2. Βλάχος, Γ.: Πολιτική θεωρία. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα χχ. σελ. 350.

3. Βλάχος, Γ.: Πολιτική θεωρία, σελ. 354.

4. Βλάχος, Γ.: Ο.π., σελ. 356.

5. Κυριακίδης, Π.: Κοινωνιολογία. Εκδ. Παν/μίου, Ιωαννίνων 1988, σελ. 103.

6. Αδυναμίες κατά την εφαρμογή

Το θέμα της πληροφόρησης-ενημέρωσης είναι γενικά ένα κοινωνικό πρόβλημα. Όταν όμως αυτή διςτρέφεται μέσα σε μια Δημοκρατία αυτό δεν είναι χωρίς συνέπειες. Είναι γνωστό ότι άτομα, ομάδες, οργανώσεις και μέσα μαζικής ενημέρωσης αλληλοσυνδέονται και αλληλεπιδρούν μέσα στην πολιτική διαδικασία¹. Είναι επίσης γνωστό ότι η πληροφόρηση είναι μια τεράστια δύναμη με πολυσήμαντη επίδραση, αλλά «υπάρχουν τουλάχιστον τεσσάρων ειδών μεταβλητές που επιδρούν καθοριστικά στη χρήση και λειτουργία των καναλιών πληροφόρησης που διαφέρουν, από χώρα σε χώρα, από κοινωνία σε κοινωνία: α) οικονομικοί, β) κοινωνικοπολιτιστικοί, γ) πολιτικοί και δ) ιστορικοί παράγοντες»². Η «εργολαβική» προσέκλιση ψηφοφόρων είναι πια γνωστή μορφή στρατηγικής Ψυχοκοινωνιολογίας για την απόκτηση της εξουσίας. Η Ψυχολογία ήταν αλλά και είναι ένα εργαλείο πολλών επιστημών για να πετύχουν καλύτερα αποτελέσματα. Το εργαλείο αυτό όχι μόνο χρησιμοποιείται συστηματικά σε προεκλογικές περιόδους³, αλλά στη μάχη του Marketing της ψηφοθηρίας έχει τον πρώτο λόγο, για να δώσει μετεκλογικά στο κοινό μεγαλύτερη απογοήτευση και αποστροφή. Πλήγμα κατά της δημοκρατίας αποτελεί η επιλεγμένη πληροφόρηση και τροποποιημένη πληροφορία. Σπουδαίες θεωρούνται οι πληροφορίες που δίνουν οι «μεγάλες» λεγόμενες εφημερίδες. Το ίδιο και στα τηλεοπτικά κανάλια όπου οι ειδήσεις περνούν από ειδική επιλογή, από πολιτική αξιολόγηση και μετά αναμεταδίδονται.

7. Εκφυλιστικά φαινόμενα

Οι ιδεώδεις θεωρητικές αρχές της Δημοκρατίας προσκόπουν στην καθημερινή πραγματικότητα. Και πρώτα η σημαντική αρχή της ισότητας των πολιτών έναντι του Νόμου. Δεν αρκεί η νομική κατοχύρωση αλλά είναι ανάγκη να μεταφράζεται και σε ισότητα στις ευκαιρίες οικονομικής ανέλιξης. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Γ. Καββαδίκης: «Η κοινωνική ανισότητα είναι ένα πολυδιάστατο, πολυσύνθετο φαινόμενο, του οποίου η υφή δεν μπορεί να αναχθεί σ' ένα μόνο παράγοντα απ' όσους το συγκροτούν, αλλά στο σύνολό τους ή καλύτερα στο συνδυασμό τους. Φυσικά στο εσωτερικό φαινόμενο της ανισότητας, ο ρόλος των διαφόρων παραγόντων που την

1. Fagen, Richard, R.: Πολιτική και Επικοινωνία. Επιμέλεια Τερλεζή, Πανταζή. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ. 69.

2. Fagen, R.: 'Ο.π., σελ. 74.

3. Αύτρα, Περικλή: Αρχές Πολιτικής Επιστήμης, σελ. 67 κ. εξ., 158 κ. εξ.

προκλούν, ποικίλλει ανάλογα με τον τύπο της κοινωνικοοικονομικής δομής και της ιστορικής συγκυρίας μέσα στην οποία περαττηρείται¹. Σίγουρα, κοινωνία χωρίς ανισότητες και ουτοπία είναι, αλλά και όπου θα υπάρξει θα σημαίνει τρομοκρατία και αντί. Όμως κοινωνίες με χρώδεις οικονομικές διαφορές αποτελούν ντροπή του πολιτισμού και της ιδιαιτερότητας της δημοκρατίας αφού η κατάσταση αυτή αντιβαίνει και στα σχετικά άρθρα του Συντάγματος. Στην τελική ανάλυση είναι θέμα νοσηρής Δημοκρατίας². Όταν η φτώχεια, η αμάθεια, η αγραμματοσύνη χαρακτηρίζουν μια σημαντική μερίδα του λαού, το δικαίωμα της ισότητας χάνει το νόημά του, αφού ούτε την υγεία του λαού εξασφαλίζει ούτε αυτός έχει πρόσβαση στην πολιτική ζωή.

Μια μορφή άμβλυνσης της κατάστασης αυτής είναι η ενίσχυση που προσφέρει η Πολιτεία ως κράτος πρόνοιας. Παρά το γεγονός ότι η μορφή αυτή δεν είναι αρκετή, περαττηρείται το φαινόμενο κάθε φορά που τα οικονομικά ενός κράτους δεν πηγάζουν καλά, οι πρώτες περιοκοπές εφαρμόζονται στις δαπάνες για την πρόνοια. Από την άλλη μεριά σε πολλές δημοκρατικές χώρες του κόσμου «τεράστια οικονομικά συγκροτήματα και τρυσές κατορθώνουν να επιβάλουν τις θελήσεις τους σε θέματα λειτουργίας της κρατικής μηχανής»³ και όχι μόνον. Τα τρυσά αυτά δωροδοκούν, πιέζουν, εκβιάζουν και ασκούν συχνά πολιτική αντίθεση με τα δικησυσμένα συμφέροντα του λαού.

Η ισότητα στις δημοκρατίες δεν αναγνωρίζει προνόμια. Όμως στα πλαίσια των δημοκρατικών θεσμών διάφορες ομάδες πίεσης, ομάδες συμφερόντων, συντεχνιών και συνδικάτων, περαττηρούν βασικές αρχές της ισότητας και έχουν προνομιακή μεταχείριση. Σε πολλές δημοκρατικές χώρες δεν υπάρχει «αξιακός αγώνας» αλλά συντεχνιακές διεκδικήσεις. Το γεγονός αυτό εμποδίζει συχνά την εφαρμογή πραγματικά εκσυγχρονιστικών οικονομικών προγραμμάτων. Σε όλες σχεδόν τις δημοκρατίες ένας τεράστιος αριθμός διαφόρων καλά οργανωμένων ομάδων ασκούν πίεση στο κοινοβούλιο και στην κυβέρνηση για να πάρει αποφάσεις που τις ευνοούν. «Εργατικά συνδικάτα, εργοδοτικές οργανώσεις, λέσχες, αγροτικές οργανώσεις, θρησκευτικά συμπληγεί ομάδες κ.ά. ασκούν ισχυρές πιέσεις με συνέπεια η αρχή της ισονομίας να περαττηάζεται και να αδικούνται μεγάλα

1. Καββαδίας, Γιώργος: Οι κοινωνικές τάξεις, στο συλλογικό έργο της Λαμπέρη-Λημάκη, Ιωάννας: Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1987, σελ. 146.

2. Κυριακίδης, Πάυλος: Κοινωνιολογία Ιατρικής. Εκδ. Παν/μίου Ιωαννίνων 1992, σελ. 146-151.

3. Μαγκάκη, Γ. Α.: Σκέψεις για τη δημοκρατία, σελ. 74, 89.

τμήματα του λαού¹. Αν έπρεπε να υπάρχει μια ευνοϊκή μεταχείριση, αυτή όφειλε να εκδηλώνεται σε άτομα αναξιοπαθόντα² και όχι σε ομάδες που για ψηφοθηρικούς λόγους απολαμβάνουν δικφφρων προνομίων.

Άλλο εκφυλιστικό φαινόμενο μπορεί να είναι ο εκλογικός νόμος. Αυτός σε ορισμένες περιπτώσεις ίσως να μην εκφράζει τη λαϊκή βούληση, να θεωρείται όμως ότι βοηθάει καλύτερα στη λειτουργία των κοινοβουλευτικών αποφάσεων (ανταλογικό, πλειοψηφικό κ.ά.) Δεν είναι εύκολο να αποφανθεί κανείς σε ποιες περιπτώσεις υπάρχει παθογένεια στην εφαρμογή των δημοκρατικών διαδικασιών, αφού πολλές συνθήκες καθορίζουν την καλύτερη λειτουργία της Πολιτείας³.

Οι προεκλογικοί αγώνες αλλά και η λογική ενημέρωση του λαού για τα προγράμματα των κομμάτων αποτελεί ένα μεγάλο οικονομικό πρόβλημα. Τα κόμματα που διαθέτουν μεγαλύτερα ποσά, τόσο για την προεκλογική εκστρατεία όσο και για τη διακίνηση δικών τους ψηφοφόρων και άλλου υλικού, είναι φυσικό να προσεταιρίζονται περισσότερους ψηφοφόρους. Οι δαπάνες αυτές συνήθως δεν είναι δικανείς και οι χρηματοδότες όχι πάντα γνωστοί. Αν σε μια δημοκρατική χώρα οι δαπάνες του προεκλογικού αγώνα καλύπτονται από μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, το Κόμμα είναι δέσμιο σ' αυτά. Αν πάλι φανατικοί οπαδοί χρηματοδοτούν με μικροποσά τα Κόμματα, το Κόμμα ως κυβέρνηση είναι δεσμευμένο να κάνει υποχωρήσεις και «εξυπηρετήσεις» που δεν έχουν σχέση με την ελευθερία, την αξιοκρατία και ισοπολιτεία⁴.

Από τη σημαντική έρευνα του Lipset⁵ διαπιστώνεται ένα άλλο παθολογικό φαινόμενο της δημοκρατίας: «Όσο φτωχότερη είναι μια χώρα, τόσο μεγαλύτερος ο κίνδυνος ενός νεποτισμού, δηλαδή να προτιμώνται σε σημαντικές θέσεις-κλειδιά της δημόσιας διοίκησης συγγενείς και φίλοι του πρωτοπουργού και φυσικά να παρκαγωνίζονται ικανά πολιτικά στελέχη με τις γνωστές συνέπειες στην πολιτική και οικονομική ζωή.

Τα φαινόμενα κακοδιοίκησης, αδικίας, προνομιακής μεταχείρισης, αδιαφορίας για τους αναξιοπαθόντες, ο κακός προγραμματισμός κ.ά., έχουν ως συνέπεια την αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά, τα δημόσια, την τοπική αυτοδιοίκηση και τη μικρή συμμετοχή στις εκλογές. Ιδιαίτερα όπως παρατηρεί ο Lipset⁶, κοινωνικές ομάδες που δεν νιώθουν να εκπρο-

1. Schwarzenberg, R. G.: Πολιτική Κοινωνιολογία. Τόμοι Ι,ΙΙ Εκδ. Παρατηρητής Θεσ/νίκη 1984, σελ. 363-367.

2. Ελεφάντης, Άγγελος: Στον ασερισμό του λαϊκισμού, σελ. 194.

3. Duverger, Maurice: Wahlsysteme, 6.π., σελ. 167.

4. Almond, Gabriel, A.: Interessengruppen und politischer Prozess, από Doeker, G.: Wahlsysteme und Politisches Leben, σελ. 77.

5. Lipset, S. M.: The Political Man, σελ. 52.

6. Ό.π. σελ. 197.

σωπούνται από τους υποψήφιους βουλευτές, συνήθως δεν έχουν μεγάλη συμμετοχή στις εκλογές. Είναι χαρακτηριστικό, όπως αναφέρει ο ίδιος ο καθηγητής Lipset, ότι το 1952 στην Αμερική το 45% των πολιτών με χαμηλό εισόδημα δεν έλαβαν μέρος στις εκλογές. Στην Αγγλία μάλιστα το 1950 66% των πολιτών από τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα δεν έλαβαν μέρος στις εκλογές.

Τη δυσανεμία των πολιτών τη διακρίνει κανείς όχι μόνο από την αποχή αλλά και από τα λευκά ή σκόπιμα άκυρα ψηφοδέλτια, τα οποία είναι μια φωνή διαμαρτυρίας για τη μη δημοκρατική λειτουργία της διοίκησης. Όμως μετά τις εκλογές η εκάστοτε Κυβέρνηση ασκεί εξουσία - αφού δε γίνεται αλλιώς - εξ ονόματος της πλειοψηφίας. Ποιός εκπροσωπεί αυτούς που ψήφισαν λευκά; Προφανώς κανείς.

Χώρες που έζησαν την τυραννία και τα σκληρά καθεστώτα απέκτησαν κάποτε δημοκρατία. Με τον καιρό όμως οι άρχοντες των χωρών αυτών παρουσιάζουν συμπεριφορά που δείχνει εκφυλισμό¹. Ο εκφυλισμός αυτός τροφοδοτεί με τη σειρά του αυταρχικά πολιτεύματα ή η λεγόμενη δημοκρατική κυβέρνηση τίθεται κάτω από την επίβλεψη στρατιωτικών. Είναι σφάλες ότι χώρες στις οποίες το στρατιωτικό κατεστημένο έχει βιθαίεες ρίζες, δεν μπορούν να υποστηρίξουν ότι εφαρμόζουν καθαρά δημοκρατικές αρχές, αφού οι εκάστοτε «στρατηγοί» είναι έτοιμοι να κάνουν τις «διορθωτικές κινήσεις» για μια δημοκρατία κομμένη και ραμμένη στα μέτρα τους². Παράγεται όμως και το φαινόμενο ανάξιοι πολιτικοί να διαφθείρουν τους δημοκρατικούς θεσμούς κατά τρόπο προκλητικό και να προκαλούν το λάθ, οπότε οι στρατιωτικοί «αναλαμβάνουν δράση» με τις γνωστές ανά τον κόσμο δικτατορίες. Παντού οι εξτρεμιστικές κινήσεις έχουν συνήθως ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά: Στηρίζονται στη λαϊκή δυσανεμία, στους ψυχολογικά ξεριζωμένους ανθρώπους, στους αποτυχημένους και ξεκομμένους κοινωνικά, τους οικονομικά ανασφαλείς ανθρώπους μικρής μόρφωσης και χαμηλής νοημοσύνης³.

1. Αρν, Ραυόν: Η βιομηχανική κοινωνία. Δεκαοχτώ μνημεία. Κάλβος, Αθήνα 1972, σελ. 374-375.

2. Pye, Lucian, W.: Militar und politischer Mordernisierung, από Doeker, G.: Wahlsysteme und politisches Leben, σελ. 394.

3. Lipset, M. S.: 'Ο.π., σελ. 178.